

káj a s

txt: Martin Fišer, Lukáš Havlena ft: Lukáš Havlena a archiv Saudkových

nepřekonaný rozhovor s Kájou a Hanou Saudkovými

Studii o dosavadním díle Káji Saudka vydal v roce 1989 Ivan Vápenka. V Comicsu Káji Saudka podal zprávu, že Kája nakreslil a do roku 1988 vydal na jedenačtyřicet komiksů. „A všechny s láskyplně ironizujícím přístupem,“ píše Ondřej Neff. Myslel tím převážně to, že se vyjadřoval k době, kterou prožíval? Patrně. V záhlaví svého pátého a od té chvíle zakázaného komiksu Pop Music Express roku 1968 nakreslil Kája sám sebe s bublinou u hlavy: „Děkuji všem, kdo o tomto Com-Comicsu šéfredaktorovi napsali... Tolik nenávisti, dštící ze záštiplných, tvrdě a nesmlouvavě odmítavých postojů došlých v dopisech, mně zalichotilo! Ejhle – maluji si tu kýč velekýč – a lidé jsou PRÁVEM pohoršeni! Jsou totiž dobře vychováni, nesnesou všechny ty ubohé, vyumělkované buržoazní kýče Normana Rockwella, Roye Lichtensteina či Salvadora Dalího!“ Už v sešitu s Arnalem Neff uvádí, že oproti Foglarově programové družnosti je Saudek úporně samotářský, Foglar cudný, až to budilo podiv a Saudek si hříšnost namaloval na prapor. Navzájem se však titulovali Mistře – měli totiž podobnou osu osudu tvůrce. Ani jeden nenadbíhal publiku. Saudek není podobný Jeanu-Claudeovi Forestovi, Jeanu Giraudovi, Moebiusovi, Vaughanu Bodému ani Richardu Corbenovi, a zároveň je – patří do nejvyšší světové kreslířské ligy a přímo na její vrchol. Je naprosto svůj, navýsost lidský, přitom český, a tím vším Kája Saudek ční tak, že zdejší poměry jednoznačně fackuje svou nesmířlivou kritičností. Je jedinečným a nepřekonaným králem komiksu a jako jeden z mála z něj udělal opravdové a vkusné umění, byť si říká, že dělá kýče velekýče. Zůstal vždy svobodným, nezkontrolovali jej, nedostali! Jak to ale celé bylo a je:

I.

Dlouho jsme se s vámi chtěli sejít, začněme proto dárkem. Přinesli jsme vám pár sešitů předválečného Puňti, kterého jste měl prý rád a chtěli jsme se zeptat proč.

Přirozeně jsem neměl rád jenom Puňtu, v tom sešitu vycházel také komiksový přepis Disneyovy Sněhurky a sedmi trpaslíků. To bylo velice „realistické“. Ty práce na mě měly osudovej vliv. Puňta je dost „dětský“, ale když se na to díváte pořádně, je vidět, že jeho kvalita téměř po půl století naprosto nevyprchala. Samotná figurka pejska je neobyčejně půvabné stvoření. Všechny ty Puňtovy napodobeniny, myslím, že se to jmenuje Čtyřlístek, originálu nedosahují a tak dlouho nevydrží. Ve zboží se tehdy u Alpy Francovky rozdával Kocour Felix, také skvělý komiks. Pak jsem Felixe zahlédl ještě v nějakém francouzském časopise, ale už to nebylo ono.

Líbeznost těchto seriálů, u původního Disneye rovněž, je naprosto zásadní. Byl tam etický záběr výchovného charakteru, ale stejně je z dnešního pohledu dost zvláštní, že Puňta udělal tak velký dojem na mládež. Jeho hrdinové působili dosti nesourodě, kresbou, ale i rasově (černoši a běloši). Snová stylizace těchto figurek byla taková oblá, michélinová. Souvisely tyto věci třeba se Sekorou?

Ondřej Sekora Ferdu Mravence okopíroval z nějakého neúspěšného seriálu od Disneye, vypadal tak jak je, včetně šátku. Ale Disney si to pravděpodobně jenom tak zkusil, nepoužil a teprve v Sekorově provedení byl nakonec úspěšný, jako Kačer Donald či Mickey Myš. Ferdu Mravence jsem tak viděl už před válkou, ale to, že Disney předobraz Ferdy udělal o mnoho let dřív, na to jsem přišel čirou náhodou pozděj. Když do Čech „přišel“ úžasný německý kreslíř Wilhelm Bosch, jeho práce pro české prostředí překresloval a zestylizoval Mikuláš Aleš, ještě k tomu dost žalostně. Místo těch Boschových „michlů“ kreslil Aleš beranice českých Honzů... Že to je plagiát jsem objevil také zcela náhodně.

Vy jste pracoval většinou kombinací komiksového realismu s karikaturními typy padouchů. Měl na to vliv i vnucovaný socialistický realismus 50. let? Že jste nestylizoval všechny své hrdiny? Jako děti jsme se s bratrem pokoušeli v roce 1947 dělat časopis s kresleným seriálem

Tuleň. Bratr dokonce texty k němu tisknul na nějakém psacím stroji – což bylo namáhavé se do těch bublinek i jen strefit. Tam mohla být asi nějaká ta stylizace, způsobená tím, že jsme byli děti, co se o něco pokouší. Už tehdy jsem ale cítil, že každý obrázek i stránku, je třeba ukazovat jinak. Jinak by byla jedna věc jako druhá. Měl jsem ze začátku potíž i v tom pokračovat v kresbách k libretům pana Foglara po naprosto nedostižném Dr. Fischerovi. Také Rychlé šípy byly novějším zpracováním 70. let poškozeny. Snad se mi ty Foglarovy seriály, na kterých jsem si dal záležet, přece jen trochu podařily a onu Foglarovu jemnost a jemnost jeho světa jsem čtenářům přiblížil lépe, snad.

Ona líbeznost „světa“ se vám povedla vyjádřit u seriálů realizovaných právě s Jaroslavem Foglarem. Proč se vám jich podařilo uskutečnit tak málo?

Udělalí jsme společně tři seriály: Modrou rokli, Ztraceného kamaráda a méně známou Jeskyni Saturn. Už i tak to byl problém, protože pan Foglar byl již starší a obával se, že tam budu cpát „jinotaje“. Ale já pochopil, že se na „jeho svět“ musím dívat očima malého kluka, který vidí staré babky s velikým frňákem a knírkaté zlé dědky, které jsou předobrazem víceméně každého dítěte. Skončilo to, protože pan Foglar bohužel zemřel. Byly to zlaté časy. Oproti tomu, že jsem dělal s Milošem Macourkem na jeho velice naivním libretu k příběhu Peruánský deník a deník Blesk pak šel za jeho dědici, chtěl po nich souhlas k reedici a pokračování, kvůli kterému si řekli o nesmyslné stamilióny. Měli být rádi, že jim někdo nabízí nezasloužené a už dávno vydobyté peníze. Plus ty mojí další kresbou vydobyté. Mrzí mě, že se tak zachovali, nehledě na to, že i já bych snad konečně z té práce také něco měl. Co dělat. Ale Blesk od toho upustil a za pomoci právníka, se vyvlékl i ze zaplacení toho, co už bylo dle mého vlastního námětu vykonáno. Ani na jméno tomu nemůžu přijít, xindl, pakáž!

Kdy jste měl poslední zakázku na komiks?

Nejdříve po revoluci chtěli komiks zpátky v Mladém světě. Tak jsem to, i proti minulé době, za naprosto směšnej honorář vzal, ale už jsem nedokázal dělat jednu stránku příběhu týdně a tak to dali jednomu takovému kreslíři, kterej to uměl podobně jako Štěpán Mareš po mně, ale ten to také neutáhl a tak to zadali třetímu takovému, ale stejně jako v šedesátým osmým to skončilo na úhoně. Pak taky něco vycházelo v příloze Svobodného slova, magazínu Express, které už neexistují. Doby, kdy přicházela poštačka a volala: „Pane Saudku, nesu vám honorář z časopisu,“ jsou dávno

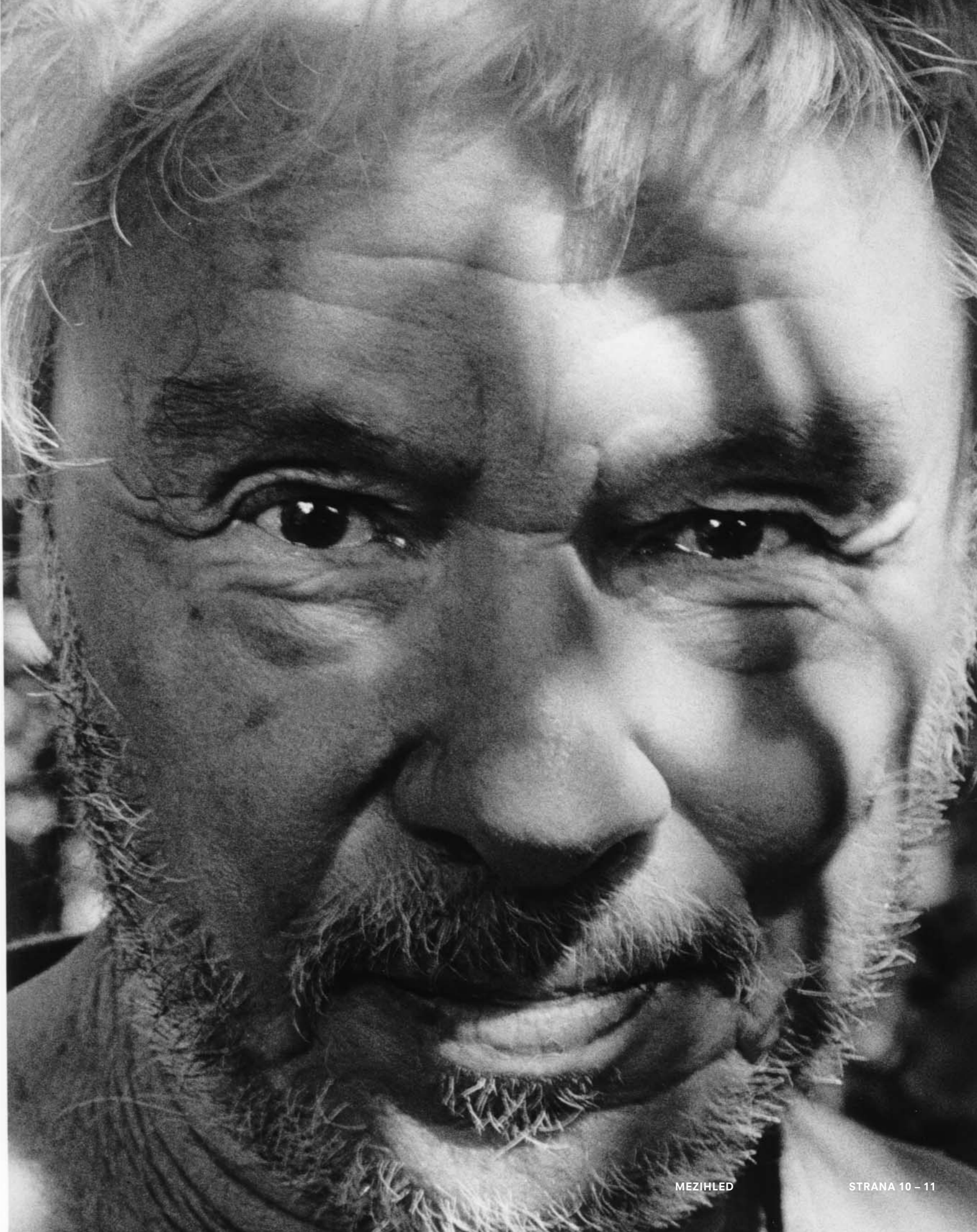
pryč. Jsou to všechno směšný částky, za který se nedá žít. Mám teď našťestí „kšefty“, ale takový, za které jsem byl v době mého mladí odsouzen. Dělán portréty dívek na internetový portál, mám práce nadosmrti. Tu galerii asi tři set dívek, které se neustále obměňují jsem neviděl. Je to práce nečekaná a mimořádná, a známí tvrdí, že jde o arci dílo! Dělán to tak, aby si ty holky byly nekonkrétně podobný.

Vaše klasické komiksy Lips Tullian, jeskyňářské a Foglarovy příběhy dnes vycházejí svázané v tvrdých deskách s barevnou originální titulní stranou. Jste spokojen s jejich úpravou po tom, co vycházely ukryté pod fasádou České speleologické společnosti?

Jsem. Mám vlastně štěstí. Těch pár starejch komiksovejch knížek (obálky k nim kolorovala moje dcera), co teď vyšly, a kterým žena nemůže přijít na jméno. Utěšuju ji, že po mně něco zbude a budou třeba vycházet i dál pro další generace, takže z nich něco budou všichni vespolek mít. Tehdy to vyšlo jen díky speleologům a cenzoři to u nich povolili jedině proto, že to nosili zase svým dětem. Nejsem samolibej a nechci se utěšovat, ale to komunisti mi pomohli, tím, že tu nic nebylo, k poměrnému věhlasu. **Hana:** Nikdo si nedovede snad ani představit, co to dá práce a času komiksy kreslit. Ať si to někdo zkusí. Dneska to navíc nikdo ani nezaplatí. Kdyby to Kája dělal dodnes, tak bychom snad museli prodat dům. Ani děti už po otci tu profesi nemohou převzít. Všude se jen přetiskuje...

O dvojčatech jste nakreslil úžasný a mystický komiks Trať se ztrácí ve tmě, který sedí na dobu i skutečné události. Lezl jste někdy sám do jeskyní či propastí?

Vzal mě tam můj dnešní archivář a osoba povolaná, bez které bych zahynul, šéf speleologů Dr. Pavel Nosek, můj „duchovní otec“. To on vyjednal práci s panem Foglarem i s Ondřejem Neffem na Arnalovi. Byl jsem tak utahanej, že jsem se zavěšený skrz nějakou studni na laně chtěl po 14 metrech pustit a do té propasti spadnout. Jeskyňáři jsou na to strádání uvyklí a snad až rádi se brodí a lozí v bahně, dírami a vodou. Pro mě to bylo zajímavé. Napadlo mě to, když mě nakonec spustili do šedesáti-metrové hloubky a tam dole nebylo NIC, ani peklo. I to už má v sobě nějak „živelnost“, ale tady to bylo jako SMRT. Přestane to, až když vás rumpálem vytáhnou nahoru. Uvědomil jsem si, co se nám tu smrtelníkům nahoře na Zemi vlastně naskýtá za krásu. Vylezete z těch děr a slyšíte zpívat ptáky a cítíte teplý slunečný paprsek. Tak jsem tam byl a znovu o to příliš nestojím.

II.

V legendárním trezorovém snímku režiséra Karla Vachka a kameramana Jozefa Ort Šnepa Moravská Hellas (1965), který si posvítil na podstatu umění, tvorby a legrace okolo institucializovaného folklóru a kulturnosti, jste vykukovali s bratrem Janem jako dvojčata vojínů – moderátorů. Už tenkrát jste se jak ve filmu, tak dle slov režiséra motali kolem holek. Jako mladíky, co se teprve hledají a třeba ještě nic moc neumí, si vás nedovedeme představit.

Zkoušel jsem to s kreslením už v dvaceti letech. Šlo mi to samo. Dokud jsem nedostal možnost dělat na filmu Kdo chce zabít Jessii?, neměl jsem moc možností. Redakce mi nebyly nakloněny. Vzpomínám, že jsem nesl nějaké práce ukázat do Svobodného slova a tam mi nějaký spisovatel řekl: „Mládenče, vidím, že jste rutinér, dejte nám adresu a my se vám do týdne ozvem.“ Je to už čtyřicet let a ještě se neozval. Je to asi deset let, kdy jsem se dozvěděl, že ten pán ještě žije. No, to by mu mělo být okolo sta let, protože uplynulo padesát let. To je úžasný, ne? Snad jednou přece jen zavolá… Jak to se mnou všechno bylo přesně by vám řekl nejlépe můj archivář, který za mne vyřizuje všechny věci a je to skvělej člověk. Teď jsem se zase napil na své nešťastné stavy na své výstavě a on mne dovezl domů a pak musel jet někam daleko domů. Snad mu to jednou vynahradím.

Kdy jste tedy získal skutečnou možnost něco dělat?

Pořádná práce, mimo plakátů a propagace, byla až práce na *Kdo chce zabít Jessii?* To si také Olga Schoberová „stěžovala“, že jsem dostal větší honorář než ona. Ta práce ale přišla díky Miloši Macourkovi, se kterým mne seznámila. Bylo to jak nebeská mana, protože já se toho času vrátil z vězení.

Za co jste byl v base?

Za vobrázky. Přišli mi „mravní ohrožení mládeže“! Nepodmíněně 18 měsíců, víc mi dát ani nemohli, ale pochopitelně se na mě vztáhla amnestie, takže pátýho jsem nastoupil na Pankrác a devátýho mě vykoplí ven, ale to mě už stačili ostrážat a málem, řekl bych, i odsvívit. Tenkrát nás soudili asi tejdén, i přes tehdejší pracovní sobotu. Přemlouvali ty holky, šlo jim o to, aby ňáká přiznala, že byla námi znásilněná. A tak jedna, aniž by věděla, co to vůbec znásilnění je, řekla, že jsem ji znásilnil. Když mě ale strčili do cely, abych nemoh někde to znásilnění snad opakovat, jí vzali k doktorovi, kde zjistili, že není

„poškozená“, ale že je nedotčena a panna. No byla to „legrace“. Ten paragraf ohrožení „mravní výchovy mládeže“ dodnes existuje, ale to je snad na to, jestli někdo náhodou nekazí malý děti. Tady však šlo o holky vesměs starší osmnácti let. Nejdřív nám chtěli přišít dokonce šíření „fašismu“ a vymysleli si na to dokonce nějaké obvinění. Prostě ta zrůdnost doby se na lidech podepsala.

Soudili vás za obrázky i za fotky?

Za bratrovy fotky také. Udělali nám domovní prohlídky, všechno zabavili. Když jsem po roce 1968 žádal, aby mi bylo zabavené vráceno, suše mi policajti odpověděli: „Tady už nic není, naši kluci si to už rozebrali.“ Byli zvědaví. Porno literatura tady tenkrát ještě nebyla. Přicházela sem pomalu až po roce 1969 a to ze Skandinávie. Lidi po tom byli velice dychtiví, no, ale my ty originály postrádáme dodnes.

Zesnulá švagrová dokonce v roce 1966 vezla bratrovi nějaké časopisy z Ameriky, že ji s tím její známý celník pustí. Ale on tam zrovna nebyl. Pochopitelně ji vybrali. Dodnes si pamatuji, jak nastalo další vyšetřování, kde zaznělo: „No tohle? To chce dovézt do socialistické vlasti, takovéhle kapitalistické svinstvo?“ A ona ještě měla tolik odvahy, že odpověděla: „A vy to doma neděláte, vy nemáte děti?“ To teprve byl oheň na střeše a chtěli jí napařit napadení veřejného činitele. No, zrůdná doba. Tam si to „naši“ kluci rozebrali také.

Chápeme to tak, že jste se s bratrem vzdělávali světem prověřeným uměním, jehož tématem byla svoboda, jejímž „prostředníkem a přiblížovatelem“ byla erotika jako projev lásky, a s bratrem takto poučené umění i dělali. Jednalo se vám o to, akty přiblížit líbeznost a jemnost citů proti násilí, hrubosti a tuposti. My jsme ve Vašich komiksech našli třeba i karikaturu spisovatele a obhájce otevřené erotiky i sci-fi Josefa Nesvadby.

Já na to vzpomínám tak, že i jednu svou komiksovou postavu Hildy – a tu vymyslel objevitel či historik Lips Tulliana Jaroslav Weigl – jsem kreslil podle mojí ženy. Lips Tullian pak vycházel v Mladém světě a zvýšilo to jeho náklad asi na 600 tisíc. Také postava Lips Tulliana skutečně existovala. Jeho předobraz jsem poznal právě ve vězení. Tu jeho dvoumetrovou postavu jsem si nevymyslel. Byl to také zločinec, stejně jako měl Lips Tullian předobraz ve skutečné historické postavě zbojníka. Vesměs všechny hrdiny příběhů jsem kreslil podle reálných osob, figuru bandity Sahrberga podle herce Hrušínského.

Často se u vás projevuje osobité využití mystických či křesfanských motivů např. ukřížovaná dívka. Nebo je z vašeho hrdiny v některém okénku najednou Ježíš. Zobrazovat křesfanské motivy vám nikterak nevadí?

My vlastně žádní Židé nejsme. Můj otec sice byl v Terezíně, i když jen několik měsíců, nebylo to nic proti lidem skutečně stíženým holocaustem. Otec žil zaplaf Pánbůh dlouho, ale celý zbytek života čekal od Němců nějaké odškodné. Nikdy se ale nepředali. To víte, ale na stáří by každá tisícikoruna byla dobrá. Moje dcerka Berenika, která je jak se říká správně německy opravdu tichtich a jako vlastně čtvrtsemitka se cítí velice prožidovsky a má srdce židovské, napsala na židovskou obec o to odškodné a oni jí ho pro mě skutečně dali. Je to šikovné děvče a jestli se mi něco v životě povedlo, tak je to ona. Umí například i malovat, což je velkej dar. To já například neumím.

Ale zato umíte kreslit.

To ano, to kreslím. Maloval jsem kdysi, když jsem byl ještě zaměstnán a mohl se hodit marod. Teď už se hodit marod nemůžu, tak se cítím čím dál tím hůř. Ale ona na židovské obci, protože se chovala roztomile, je totiž milá osobnost, mi to tam skutečně vyjednala a místo otce jsem dostal asi 42 200 korun a 42 halířů. To byla opravdu ta moje suma, kterou jsem obdržel a do halíře jsem jí ji celou předal, načež si vzpomínám, že byla tak dojatá, že začala plakat dojetím. Asi ji tak rozněžnily ty halíře, ale velice rád jsem jí to dal, protože ona nerozhazuje a je schránšlivá. Není jako kluk, kterej je zvyklej chodit po drahých restauracích a hospodách za večere.

A zatím bratr prohlašuje, že jsme byli pokusnými králíky Dr. Mengeleho. Vidíte, všechna náboženství jsou užitečná. Dokonce i korán je mírumilovné, hezké učení, které s terorem nemá nic společného. Křestanství rovněž bylo v historii zneužíváno. Za to, co se dělo za tehdejší církve, se dnes omlouvají a žádají o odpuštění ti, co s tím neměli co do činění a i ti Němci, kteří mi poslali odškodnění, jsou pravnucci, těch, co to všechno způsobili. Tak to v životě je, že to většinou odnesou ti nevinní.

Morten nám kladl na srdce, ať se vás zeptáme, proč jste se tak zdekoval?

Věřte, jsem rád, že jste přišli a že mi odvádíte myšlenky, protože já bych se zde o samotě trápil. Do společnosti už nechodím, leda na nějakou svou výstavu a i tam jdu velice nerad, protože mně to rozptyluje. Abych udělal obraz, tak si jdu v šest lehnout a už v půl deváté večer jsem vzhůru. Musím na to být sám. V noci blbě spím a tak pracuji v noci a ta noc se pak

pochopitelně vleče. Ale kdybych nemoh dělat ty obrázky, tak se asi zblázním. Na ten režim nic nepůsobí, nic nepomáhá, ani prášky ani čaje. Je to tak prostě zařízeno. Ale takhle vznikají obrázky. Nemůžu takto jet ani na nějakou mimopražskou výstavu a tak jen volají, že se tam něco prodalo a kdyby prý někdo z jejich známých jel z Prahy, že abych jim dal další. No, snad konečně i přijdou nějaké peníze.

Vás to štve, ty peníze na světě a stydíte se za ty čachry všude kolem nás, že?

Není se za co stydět, ale jsem rád, že ženě, která je ke mně čas od času drsná a nepříznivá, mohu něco poskytnout. Ona to

utrátí za voňavky a za parádu, tak to má být. Sám nic nepotřebuji a snad není věc, kterou bych se chtěl navíc častovat. Nepotřebuji nic drahého a ani snad nic takového neexistuje. Ale dá se říct, to není žádné chlubení, neboť žiji poměrně skromně. Kdysi byl komiks novinkou a skvěle placené živobyťi, tedy alespoň pro mne, za jednu stranu 1100 Kč, což dnes snad o moc víc ani není.

Na Vašich současných obrazech jsou většinou ženy a často vypadají, máte to i někdy připsáno, jako „potvorůrky“. Tam je totiž co kreslit. Jedna zajímavost: Jeden přítel se po smrti své choti seznámil

s herečkou, která se vykazuje neuvěřitelnou věcí – produkuje trvalej úsměv, ne ústy, ale zubama a vydrží jí to několik hodin. Musel jsem jí vysvětlit, že ji obdivuji, protože pokud to hraje, tak je dobrá herečka a pokud ne, tak taky.

A ovládají tyhle ty potvorůrky svět oprávněně?

Ale snad jo! Moje žena je mimo drobnou marnivost bezvadná hospodyně, stará se o domácnost a se mnou je právem vrcholně nespokojená. Kdybych si moh manželství zopakovat, tak bych šel do toho. Žádnou jinou bych si nevzal než Haničku.

III.

Jaká byla spolupráce s Milošem Macourkem?

Macourka jsem měl rád. Samozřejmě byl trochu na prachy a vozil se jako jeden z prvních u nás v západním autě. Ale já ho měl – díky práci, kterou mi u filmu zadal – také, sice v menší kvalitě, ale jezdit se s ním dalo. Miloš byl hodnej člověk a hlavně muž úžasné fantazie.

Hana: Já vám řeknu, jak to bylo. Kája to dělal tak, že se jim to nelíbilo a pořád jej, zvlášť Vorlíček, upomínali, ať spěchá. On měl ale svou představu o věcech a i tempo a nenechal se. Tak mi pak Vorlíček volal a přemlouval mě, ať Kájovi domluvím, ale nakonec se domluvili s tím Adolfem Bornem, co neumí nakreslit ženskou, a ten dělal místo Káji všechny ty Machy a Šebestové a Arabely, s nimiž se i proslavil. Kája byl jinej než oni. Přilepili se k němu kvůli holkám a využívali ho, dokud se jim nevzepřel. Přitom jim tu slávu změnami ve filmovém vidění zařídil on. Už v Pop Music Expressu byly hotový náměty na filmy, dalo se to hned zfilmovat. Měly „filmový střih“, ale všichni se báli toho chytit. Chodilo se a říkalo: „Komiks i časopis budou hned zakázaný!“ Skrz narážky na americkou módu, rock’n’roll, fotky hvězd. Kája tam v podstatě udělal všechny naše tehdejší mladý zpěváky, kteří se motali okolo Semaforu. Měl je v ruce ty Urbánkový, Bobky, Jandy, Plavce, byla jich celá řada. Oni byli samozřejmě rádi. Kája si je tam k tomu ostatnímu ze světa dal také záměrně i kvůli tomu Com-Comixu, který vycházel na zadní straně. Každěj byl zvyklej říkat: „Jé hele, toho znám. Ten si je fakt podobnej.“ A přitom to byly karikatury. To i je Kája vlastně nasadil a zpopularizoval. Takhle mimořádně je nikdo do té doby nemaloval.

Našli jsme váš tehdejší obrázek Karla Gotta a připadal nám úžasný tou nadsázkou a romantickou karikovaností a zdá se nám, že toho skutečně využili a začali se do takovýchto poloh (Hvězda padá vzhůru) také pozděj „sami“ s těmi jejich ansámby stylizovat. Jelikož jste založil svého druhu styl, chtěli jsme se v té souvislosti zeptat na dalšího hýřila, osobu, která by si možná zasloužila, aby o ní byl natočen životopisný film. Znal jste se s Miky Volkem, kreslil jste ho?

Miki Volek, český král rock’n’rollu a bohužel také ukázka sebezničení. Oproti Gottovi. Tomu příznejme jistou kázeň, byl zahleděn do sebe. Mě vyhovala spíš drsnost hlasu Mikiho Volka. Tak se zničil, chudinka,

protože na to vydržet to, neměl. Jeho životopisec mi jednou nahrál jeho poslední, dosti obscenní, ale zajímavé nahrávky, se kterejma zpíval snad až do poslední chvíle po hospodách. Ten unikátní projev mu však zůstal. Kreslil jsem jej tehdy pro nějaký pořad o rock’n’rollu a on si dokonce na tu mou kresbu počkal před televizí. Jemu nerostly vousy. No, albín. **Hana:** Já ho znala. Miki Volek se zničil drogama, doslova. Chodil za mnou na polikliniku do Spálené na injekce, protože se potřeboval zbavit neskutečný trémy, nesoustředil se a nemohl kvůli tomu zpívat. Vždycky před koncertem se roztrásl, všem vynadal a spousta těch tzv. balónkovejch plesů, kam byl zvanej, se musela kvůli němu odříci. Bylo to tragický i v té velké slávě.

Měli jste podobný styl. Černé brýle.

Zajímavé je, že po jeho smrti mu nějaká účetní poukázala nedoplatek 30 000 korun, ale on již nikoho neměl, tak ty peníze propadly. Kdyby je ale dostal za života, možná by mu zachránily život, protože se potácel v neskutečné bídě. **Hana:** On byl sám sebou doslova oslněn. Když šel po Národní třídě a obletovaly jej ty fanynky, připadal si snad, že jde úplně nepřemožitelnej king. Takový měl o sobě velký mínění. Byl ale rodičema neskutečně rozmazlenej. Otce mu porazil a zabil velorex. To víte, ne? Ale maminka synáčka do 35 let přikrývala a pak to s ním šlo z kopce, rozešel se se ženou, lidi před ním zdrhali, protože byl obtěžující člověk, žádnéj chytrolín. Prodával, co mu zbylo po rodičích. Pamatuji si, jak nemocnej kulhal kolem Antikvy, kde zastavoval všechno, co měl. Všude nechával dluhy. Co získal, okamžitě prochlatal. Bylo to s ním těžký. Bylo mi ho moc líto. On byl taková tlustá růžová holčička. Na tlustejch nožičkách.

Ale vás měl rád, ne?

Hana: Jo, ale jako toho Charlieho, co je známej a je na holky. Na lidi a na holky zvlášť byl Miki Volek ošklivej. I v sexu, protože asi něco nemohl. Kluci by mu nenamlátili, to ne, ale radši se mu vyhýbali. Nebyl to Elvis Presley, na koho by se vzpomínalo. Dnes je větší konkurence ze světa. Asi byste v tom dnes prodělali prachy.

Jelikož ve Vaší práci je mnoho témat a motivů z pořádání večírků či dokonce orgii, přišlo nám, že Vy se některým takovým excesům v lidském chování kresbou vysmíváte a v rámci svých prací jste ukázkou této kritiky také i hledal pro společnost záchytné body, hloubku a důležitost přirozených hodnot. Tehdy a dnes lidé začali konzumovat nejen dobu, ale také „sami sebe“, štvalo vás, že

vyznavači tohoto trendu, členové mocné smetánky, měli možnost široce ovlivňovat společnost?

Hana: Ale to víte, že jo. Kája o tom asi nebude chtít mluvit, ale tehdy se lidé báli skupinově se srocovat. Pro mladé to nebylo povolené už vůbec a šlo to jen v zařízeních a pod dohledem SSM. Tak se lidé začali scházet doma. Ale zase to šlo jen u těch, co měli byty a v nich větší prostor a pak také, co měli na víc, než na jednu flašku. V mým bytě se nedal udělat pořádný večírek.

Legendární jsou například večírky v domě Jiřího Muchy nebo u Dr. Josefa Nesvadby, kde se scházela smetánka a pak také kruhy, které do jisté míry ovlivňovaly chod šoubyznysu. Jak se to ale srovnávalo s určitým étosem tehdejších hippies?

Hana: Je pravda, že v těchto společnostech se lidé chovali povětšinou velmi uvolněně. Zejména u Jiřího Muchy. Tam jsme ale nechodili, protože to byla trapná společnost. Scházeli se tam prapodivní lidé. Mucha ale sám, a mluví se o něm, protože už je mrtvý, si chodil do hotelu Savoy s ešusem pro jídlo a tuto společnost u sebe nechával vyřádit. Začalo to tak, že chtěl u obrazů svého otce fotografovat holky a svůj dům tak nechal tzv. zpřístupnit, otevřít. Starala se tam o to Marta Kadlečková a chodili tam ze začátku lidé jako např. Janda s kapelou. Byl tam k tomu chlast, ale nebylo to kulturní. Mě tam k tomu také zvali, protože jsem prý vypadala také secesně, ale přišla jsem tam až mnohem později s Kájou, který tam šel jednou s režisérem prvních klipů Jankem Roháčem služebně kvůli nějakému filmu. Tehdy nám Jiří Mucha sám tvrdil, že ho to tam nebavilo a že si vždycky šel raději lehnout na zahradu pod strom a společnost zanechal bujařit na mejdanu. Ty byly většinou ožralecké a nakonec se tam třeba děly i špatné věci. Lidi totiž neznají míru a neumí rozlišovat, co je dobrý a co ne. Přepísklo se to. Když je totiž něco uvolněný a můžeš, tak se k tomu dostane i lůza, nebo se lidé jako lůza začnou chovat, a ta lůza to celé dostane dolů. Nejdřív tam chodili umělci a ti mají ještě nějaké to cítění. Pak si tam začaly vodit holky ze sportu a ty tam přibraly ty svoje borce a to už to bylo profláklý. Nám ta vulgarita, a Kájovi zejména, vadila a vadí doposud. To večírky, například u dr. Nesvadby, byly naprosto o něčem jiném. Chodily tam většinou už manželské dvojice, začalo se mluvit o politice, bylo k tomu pohoštění, pak se dostavil pocit uvolnění a manželské dvojice se, každá v jiném pokoji poradovaly. Nebylo to tak, že bych se já „radovala“ s Milošem Macourkem apod. V této společnosti jste se přinejmenším něco také dozvěděl, za tím a v tom byla myšlenka. Bylo to trochu zakázaný, vědělo se, že se to nemá, a tím spíš se lidé snažili scházet.

Nesvadba a jeho společnost lékařů ale k takovým těm elitářským kruhům a erotickým hrátkám veřejně inklinoval, ne?

Hana: No páni. To jistě. Je to také bavilo. Když šel k Nesvadbům manžel ještě s Olinou Schoberovou, tak si z nich udělali hned ve dveřích legraci, že dovnitř mohou, jen pokud se svléknou. Ale do společnosti vstoupili jako nazí jediná. Tehdy se prý Kája velice naštvál a už tam kvůli téhle schválnosti nechtěl chodit. To je pravda! Oni na něj i na Honzu žárlili. Závíděli jim oběma, že něco umí jinak než oni, že mají taky jinou holku než oni. Kája byl známější, byl také svobodný, ale oni je tam tahali, jako takový šašky, raritu – dvojčata, co jsou na ty ženský... Ale ti se k nim nenechali přetáhnout, kvůli své vnitřní svobodě a morálce. Honza tam už vůbec nechodil. Byl přísně ženatý se soudružkou (dnes Knížákovou) a měli děťátko a pak se taky bál, že by mohl přijít o práci, protože komunisti měli všude ty svoje dozorcí buňky a hlídali ho. Většina lidí si z komunistů něco dělala. Když už něco provedli svobodnýho, tak je chytlí a oni se hned zas stáhli a udělali „nějakou tu Švorcovou v šátku“, aby to měli zase dobrý. Jenomže Kája s Honzou ne. Ti přestože věděli, že by neměli, vždycky něco vyvedli. Spíš se kamarádili s Martinem Jirousem. Ten byl moudřej, žil tehdy se svou první ženou Věrou a hodně jsme se navštěvovali a Kájovu a Honzovy tvorbu také víc chápali. Magor zejména. To on také napsal ke Kájově první výstavě příznivý úvodní text a možná by z té spolupráce také víc bylo, kdyby je nepozavírali a nezačali dělat ty happeniny, kterým Kája moc nerozuměl. Dali se tehdy dohrmady s rodinou Němcových, všechny děti byly všech, jedli z jedné mísy bramboráky, tak jsme se nějak rozešli. Taky byli pořád ve vězení, ale důvodem rozchodu byl spíš jejich pohled na rodinu, který jsme nesdíleli. My jsme ji chápali komorněji a toužili jsme po větším soukromí. Víte, Saudkovi sice vypadali jako výstředníci, ale ve skutečnosti to byli zamlada docela cudný hoši a trošku i moralisti. Mysleli si: Moje žena je moje žena a ona se může líbit, ale nechápali, aby to mělo něco změnit na manželství. **Kája:** PhDr. Jirous se totiž začal v hospodě před tajemjma krmit novinama a řvát na ně: „Já vám to žeru!“ A za to jej doslova a do písmene na rok a půl zavřeli.

Je sranda, jak se ti komunisti a jejich pomahači brali smrtelně vážně!

Kája: To je vono! Víte, bratr se teď sice ve sdělovacích prostředcích vytahuje, kolik posnídal baletek a zajedl je pálivou papričkou, ale to vlastně hovoří k těm tehdejším soudcům, kteří v lidech viděli nesmyslně výstředníky a lidi odsuzovali podmínečně (jeho) a nepodmínečně (mě) ke kriminálu, jenom proto, že jsme byli svobodní.

IV.

Hana: Honza teď tvrdí, že Kája seděl, protože byl svobodnej. Ale že to vzal za něj na sebe, na to už zapomněl. Říkám Kájovi pořád, ať se brání. Dřív Honza všechno od Káji vybrabčil a pak dělal, že to je jeho. Používal i ty jeho slovní obraty. Ale před těmi dvaceti čtyřiceti lety byli úžasná dvojka, jaká tu do té doby nebyla – byli to neskutečně tvůrčí lidi. Nebyli líní, sportovali a měli prostě skvělej přístup k životu. Byli pořád spolu. Doba je tak, ale tak svírala. Doma se našťěstí nenechali.

Kdo je tedy rozeštvál? Byl jsem svědkem, jak se na svatbě nejmladší Janovy dcery Marie bratři objali.

Hana: Víte, kdo je rozeštvál? To až Sára! Předtím to bylo doma pořád jen: „Můj bratr Jan...“ Až jsem z toho měla vztek i já. **Kája:** Slečna Sára! Od té doby, co ji Honza přijal, mu vlastně nedovolila, abychom spolu spolupracovali a ty jeho fotky se také nějak tím rozmělnily, byť pořád je na co se koukat, už to ale není ono... **Hana:** On měl ve fotkách předtím krásu – nahý lidi, ale krásný. Teď už to hraničí s vulgarností. Způsobil si to tím, že jí podlehł. Honza byl původně trochu pod Kájovým vlivem a chtěl se z toho vymanit. Zapomněl ale, že ona si tu cestu našla pro sebe. Sára není Janova múza, která by jej táhla dál. Je na to tvrdá.

To je z toho trochu cirkus a děláte si legraci, ne?

Kája: Se všema lidma na světě bych měnil, ale se svým bratrem bych neměnil. Dožil se ohavných věcí a myslím, že to ještě nekončí. **Hana:** Já nejsem žádný odborník, ale řekne to každý: Honzova práce teď dostala úplně jiný dimenze. Předtím měli bratři nějaké sny, společné – protože nikdo neumí porozumět bratrovi jako Jan bratrovi Kájovi. **Kája:** Fakt je, že jsem přece jen na Barrandově něco odkoukal a díval se na to zkušenějšíma očima. Takže jsem bratrovi udělal několik námětů, které on nafotil a ty pak měly úspěch. Bratr nakonec v posledním článku přiznal, že „v životě udělal jednu velikou chybu a to tu, že se rozešel s bratrem.“

Například komiksy se Štěpánem Marešem vám dělá patrně také na truc a v těch současných Janových fotkách působí taková zvláštní naštvanost.

Hana: Dyť to jsou pitomý komiksy. Honza je žárlivej třeba i na naši dceru a syna a nedopustí, abysme my byli lepší a chce, abychom byli naopak daleko horší, protože

jenom on má všechno dobrý. Když u Saudků v roce 1992 zatukala Sára na dveře a uvelebila se mezi Honzu a Kájú, tak jsme si všichni mysleli, že je to hodná holka. Pořád mlčela a jenom koukala. Taková to byla směšná Šárka z Moravy. Měla vysokou školu a bydlela na koleji. Honza ji ale přijmul a protože ona je opravdu chytrá, tak si všimla, že všude, při jakékoli příležitosti, rozhovoru a podobně, všude vystupovali Jan a Kája spolu jako Oni Dva. Honza ale byl také do ní tehdy asi trochu zahleděný a tak se najednou začal prezentovat jenom s ní. V tý chvíli ona nastoupila. Na sklonku života nás tím Pán Bůh potrestal a asi je to správný, že tak pozdě.

Dnes je taková doba rychlého finančního úspěchu a generač-ních skupin silného typu. Vy jste byli taky frajeři, ale jiného typu.

Bratr teď sice hovoří o svých finančních úspěších, ale to se mstí lidem, co mu zlomyslně ubližovali. Já právě poznal, že tudy cesta nevede. Ti lidé, co mu před čtyřiceti lety ještě záviděli tu jeho originalitu, už na něj dnes nebudou myslet tolik, jak to dělali tehdy, a už i on přichází k rozumu, když přiznal, že udělal chybu, že se se mnou rozešel. Natolik jsme dvojčata, že to u něj už i odhaduju a vytušil jsem to ještě než jsem ten poslední článek, kde o tom mluví, začal pořádně číst.

Prý jste mívali dokonce i stejný sny?

Kája: Ano. Ten rozchod byl zbytečnost. Já ho mám velice rád a on mne jistě taky, ale Sára ho dosti poučila o tom, kam až jde ta bezohlednost. Ve Zlíně mi zcela neznámej pán řek, že má můj obraz a že to koupil od ní za horentní sumu 47 tisíc. Ona ho koupila ode mne za deset tisíc. To je dost. No, je to tak, je dobrá obchodnice. A je to její záležitost a ty peníze jí patří, ale jak kdysi někdo řek: „To se nedělá!“ Mně osobně ty jeho pomluvy nevadí. Ale bratr si škodí, když mne označuje za starého kořalečníka, což sice jsem...

V.

Kája: Bratr byl reprodukční fotograf, což je vlastně dělnická normovaná profese a tak musel být také v „normě“. On však jako svého druhu „jinej“ byl těma spolupracovníkama krutě trýzněn. Trestali ho tím, že tam s nimi musel bejt. Na konci 80. let už chtěl odejít, ale visela nad ním tříměsíční výpovědní lhůta a tak mu to nechtěli povolit. Tenkrát už tisknul v zahraničí, ale to bylo, jako kdyby se ještě přilil oheň do vody. Jeho tehdejší oduševnělá manželka tedy vymyslela, že se

podplatí lékař a Honza dostal na mnoho měsíců nemocenskou s diagnózou „úplná vyčerpanost“. Když se to jeho vedoucí dozvěděla, vyloženě soptila. Teprve tehdy mohl zůstat doma a pracovat podobně jako já už v té době, na volné noze. U výtvarníků to bylo povoleno. Policajti i při kontrolách na silnici nejvíce sledovali razítko, čím se kdo živí, jelikož hrozil kriminál za „příživnictví“ a u mě se navíc ještě zjistilo, že já tam nic neměl, protože jako rodinný příslušník mohu být v domácnosti. Tak jsem mohl tady rodině zanechat nějaké peníze. **Hana:** Jo a byls v domácnosti, ale o děti ses nestaral! (odchází)

Kája: Dnes jsem teda v neformě. Žena mi zde spěje ku pomoci, jak mi nejde se úplně správně vyjádřit. Ale rád vás vidím. Ale jó. Je to tak. Jsem rád, že mě teď žena neslyší, protože dneska mám snad nejhorší den v poslední době. Zejména včerejšek byl pozoruhodný. Vydal jsem se v sobotu ráno za kuropění po krámech a opravdu jsem našel jeden, kde jsem se nakapsoval krabicovým vínem a po cestě zpět je vlastnoručně vypil.

Co pijete, bílý?

Červený! Tamto to bylo strašný, přímo mizerný víno a snad bych měl i na lepší. Až pak jsem usnul a dobře jsem spal, až do odpoledne. Když jsem ale začal střízlivět, šel jsem zpátky a zase hledal a našel jiný. Ale jak jsem šel domů tady do těch těch kopečků, tak jsem myslel, že snad nedojdu. Spal jsem sice do jedné v noci, ale je pro mě svátek, když už se nenapiji. Tak jsem rád, že jste přišli a přivedli mne trochu na jiné myšlenky. Dnes bych snad už zdvořile odmítal nabídnutou sklenici. Nic nepomáhá, jedině čas. To je známá věc. Zítra už to bude lepší a pozítří snad ještě. Nesmím udělat tu chybu.

Pil jste vždycky?

Odjakživa. Ale teď už to skončí, nemohu to dál ženě dělat! Kdybych ale měl v kapse nějakou tu tisícikorunu, hned bych se sebral a šel zas něco kupovat. Občas mám poměrně úspěch s prodejem obrázků. Slyšíš, prodaly se zase nějaké obrazy! Máš radost? (volá na ženu)

Hana (volá z dálky): No, jo. Musíš udělat další a hlavně, ať Ti pošlou prachy!

Praktická to žena!

Ano, praktická dívka, ale přiznejme si, tím jsem o ty obrazy také navždy přišel!

Vaše paní je překrásná žena. Zázračně působí hlavně to, že ty lokny, které jste jí kreslil, jsou skutečné. Jak jste se seznámili?
Na plovárně. Měla bleděmodré dvoudílné puntíkovéné plavky. Vždycky vynikala proporcemi a byla velice slušně vytvarovaná. Já se ženit nikdy nechtěl, jak říkal můj otec: Mládenci, nežeňte se. A taky

byl celý život, až do konce, šťastně ženatej. **Hana (přichází):** Jo, na plovárnu chodil Kája s Janem odjakživa. Kája vypadal jako mladěj Alain Delon. Byli oba sice s bratrem

malý „pakátli“, moc nevyrostli a na stáří tělo zkřehne, tenkrát ale měli široký ramena, úzký boky, svaly. Byli opálení, nosili džíny a trička. Mně bylo 14 a půl a na plovárnu jsem chodila s bratrem. Byla jsem ještě malá a všichni mi tykali, ale Kája ke mně přistoupil a pronesl: „Milostivá slečno, směl bych vás doprovodit?“. Bratr se bál: „Přece s ním nikam nepůjdeš.“ Ale Kája měl venku stříbrnýho skútra, vyvez mě jen někam a pak hodil domů. Druhej den jsem tam šla a on tam byl zas a opakovalo se to. Pořád mezi náma nic nebylo. Já jen chtěla, aby mě nechal napokoji. Pak jsem odjela někam na prázdniny a on mi psal a dopisy už vymalovával, ale stále se ke mně choval trochu jako k dítěti. Když jsem pak nastoupila do školy, slíbil mi, že mě bude vždycky po škole čekat před školou a sveze mě domů. Ačkoli už tehdy pracoval na Barrandově, tak to tak skutečně denně bylo a vždycky když mě zavezl někam do přírody, dopravil mě zase v bezpečí domů. Až asi po roce mě jednou vzal k němu domů a tam zamknul, strčil klíč do kapsy a nechal mě samotnou v pokoji, aniž by se mě dotknul celou noc. Byla jsem z toho úplně rozložená, protože jsem musela být „včas doma.“ On mě tam ale držel a pustil mě až ráno. Chtěl ze mě vytrást tu mou výchovu, zlomit ve mě tu spořádanost. Pamatuju si, jak jsem pak běžela domů a cestou jsem potkala mámu. Poprvé a naposled v životě jsem od ní dostala facku. Chtěla vědět s kým jsem byla a obě jsme už museli běžet do školy. Máma byla učitelka a když jsem za ní přišla do jídelny, zůstala jsem jak opařená. Seděla tam s Kájou, on tam byl jen v trenýrkách a máma mu zašívala džíny a povídali si. Pak mi jen řekla, že má šarm, je milej a že se jí docela líbí, byť je na mě trochu starší. Nemyslete si, mezitím měl jiné holky a žil normální život. Mě to bylo jedno, hlavně že mě nechá.

Kája: To si nepamatuju.

Byl jste někdy naštvaný při pohledu na věci okolo, že jste dobře vychovaný?

Kája zarytě mlčí.

Hana: K cizím lidem byl slušnej.

Kája: K cizím? To jo.

Hana: S rodiči Kája neměl nikdy žádnéj problém. Saudkovi byli dost „zpátky.“ Žili jeden pro druhýho a stranou. Snad ani nechápali, že by někdo mohl žít jinak. A Káju nechali, ať si dělá, co chce. To jen jednou, když se rozcházel s Olinou Schoberovou, která měla zrovna někam vyjet, tak jí taky u sebe zamknul, aby odjet nemohla. A rodiče na něj přišli, protože se báli, že jí ublíží. Jan, naopak, byl spořádanej na víc než 110% a zoufale manželskej. Problémy nastaly, až když jeho žena přišla na to, že se k němu

dostavila „učnice Mužíková“. Došlo na rdoušení a Honza se musel odstěhovat do ateliéru na Žižkově, kterej má dodnes a jeho žena si mezitím domů přivedla Knízáka. Až pak začal Honza hýřit a slečinky přibývaly, hlava nehlava. **Kája:** Pohlaví, nepohlaví. **Hana:** Kája si to užil do 31 let a Honza se s tím potýká dodnes.

VI.

Když bychom se vrátili k tomu, co jste říkal o těch svých erotických alegoriích od architektury po lidi, kterých se třeba Jaroslav Foglar ze začátku obával, lze je nějak logicky ospravedlnit?

Hana: Kája dělá sex ve všem, ať už jde o auto, dům či ženskou. U všeho se snaží, aby to bylo SEXY.

Kája: Rozhodně. I baroko je přeci víc sexy než gotika. Dělal jsem to přebujelý, protože taková byla i doba. Moje mladá sousedka se mě tuhle ptala, jestli to tam vidí jen ona a má takovou představivost, nebo to tam skutečně je.

Odkud se berou ty Vaše zvláštní tvary domů, skal a hlavně pak strojů, humanoidů jako v Arnalovi – auta s podivnými chladiči a karosériemi?

Vzory pro ty auta a stroje mám z Kuby. Jejich fotky mi posílal kamarád – syn Ondřeje Neffa, fotograf David Neff. Jsou to ty jejich krásné staré, často předělané a upravené americké limuzíny cadillaců a jiných značek neskutečných proporcí. Vždycky se mi velice líbily.

Vy jste také výrazně pracoval na množství filmových plakátů, na nichž jste vykreslil spoustu sobě snad i oblíbených filmových herců. Objevili jsme jednak plakát s portrétem Jacka Nicholsona k jeho filmu *Cesta v bouři*, ale u jednoho komiksu jsme si také uvědomili, že jste tyto filmové hvězdy zapracovával do úplně vlastních, či českých příběhů – např. Jeana Maraise. Měl jste je rád, například měl na vás vliv i Vinnetou s Lexem Barkerem?

Tyto herce a jejich výstupy a fotografie jsem dozajista miloval a cenil. Jinak bych je takto nezvěčňoval. Byly to nebyvalé zjevy. Mocipáni mi vždycky nějaký ten film promítli, ale někdy také ty snímky nestály za nic. Byla to divná éra, ale to už je všechno pryč. Dnes už propagace přichází

do Čech současně z Ameriky a české kresebné plakáty již takřka zmizely. Poslední jsem dělal asi před deseti lety k jakémusi americkému válečnému filmu a to byla pouze šťastná příležitost. Dřív zde byla věhlasná plakátová škola, zastoupená například manžely Vyletalovými, takže v něčem ta doba byla zase naopak příznivá.

Naposledy jsme vaše písmo viděli na plakátu k Troškovým otřesům.

Hana: Troška sem přišel a chtěli nejdříve jeden plakát. Po úspěchu prvního dílu Kameňáku přišli znovu, Kája jim to dovolil, ale už nic nezapltili a stejně to bylo potřetí, kdy použili Kájovo písmo a obličje si už nafotili, ale ani za to písmo peníze nepřišly. Mimochodem, třetí plakát z fotografií byl proto, aby si diváci nemysleli, že jde o kreslený film. Tam jsme se opět dotkli vrcholů lidské blbosti.

Máte doma pár zbraní, westernových i „rytířských“.
Hráli jste si s bratrem na kovboje a rytíře? Do Ameriky za dobrodružstvím jste nechtěli?

To víte, že jsme si hráli na Indiány. Bratr byl v Americe mockrát, už v roce 1967, a já tam byl třikrát, ale až po devadesátém. Hned jak

jsme vyrazili, chytli nás celníci, protože žena přiznala, že veze pár set dolarů a oni prej: „Na co tolik, na co je má?“ Já jsem se třásl strachy a ona samozřejmě prohlásila, že je veze svému chudému bratrovi. Nakonec nějakej ten rozumnější celník své po komunisticku řádící kolegy zarazil a zakřičel: „Prosím vás nechte to bejt!“ A do Ameriky jsme šťastně dorazili, uvedeni do nevýslovného bohatství, o kterém se nám nikdy nesnilo, že existuje. V garáži tam na nás čekali: na mě černý Ferrari a na ženu dvojsedadlová mercedeska, všude samá klimatizace, autostrády spletenců, protože tam se autem dostanete všude. Kromě těch světel a neónů všude fontány, vodotrysky a zahrady, leč vše se nám zdálo býti jaksi už umělé. Myslel jsem, že prší a ono to bylo zavlažování. Došlo mi, co to je vrátit se domů a spatřit opravdové pravé listy, slunce a vánek.

